

Büyük oyunların dünyasında huzurlu bir oyun peşinde: Satranç Oyuncuları

Bu sayımızda başından sonuna dek satranca odaklanan bir film den söz edeceğim: Satranç Oyuncuları. Film, film dışından yapılmış beyaz ve kırmızı renkte, muhteşem güzellikte satranç taşlarının perdeyi doldurduğu bir sahne ile açılır. Filmin yazıları geçerken o sahneye sağdan ve soldan eller sırasıyla girerek taşlarla hamleler yapar. Oyun giderek ilerler; piyonlar sürülür, taşlar alınır. Yazıların son olarak yönetmenin adını gösterip kaybolmasıyla siyahları (kırmızılar) oynayan oyuncu "Şah!" der, gözlerini tahtadan kaldırıp rakibinin yüzüne bakar. "Şah!" sözcüğü ve o bakış, rakibin yüzünde patlayan bir tokat etkisi yapmıştır. Filmin anlatıcısı "Bay Mirza şah çekti." der. Kamera satranç tahtasının üstünde dolaşırken, izleyici bir taraftan satrancın rengârenk bir dokuma üstünde oynandığını görür, diğer taraftan anlatıcı "Bu beyaz şah, kızıl vezirin saldırısına müsait. Bay Mir, şahınızı kurtarın. Çünkü o giderse oyun da biter." diyerek devam eder.

Satranç Oyuncuları'nın kullandığı satranç takımı

Anlatıcının izleyicilere tanıttığı Mirza ve Mir İngiliz sömürgeci altındaki 1856 Hindistan'ında yaşayan iki toprak sahibidir. Her ikisinin de ortak büyük bir tutkusu vardır: Satranç. Mirza ve Mir sürekli bir araya gelerek nargilelerinin sağladığı dumanlı hava sahalarında satranç oynamaktadırlar.

Mirza ve Mir tutkulu ama mütevazı bir oyun oynarlarken aslında oynanmakta olan daha büyük bir satranç oyununda birer piyondan başka bir şey değillerdir. Bir taraftan da İngiltere ve bölgenin Hint şahı egemenlik mücadelesi vermektedirler. Bu dönemde Hindistan'ın büyük kısmı İngiliz sömürgesidir. Olayın geçtiği Müslüman Avadh bölgesi ise geçmişte yaptığı bir antlaşma ile dış ilişkilerini İngilizlere bırakırken içişlerinde bağımsız kalmayı başarmıştır. Ancak tahta oturan Ali Şah, ülkesinin sorumluluğunu taşımak yerine kendi bireysel uğraşları ve zevkleri için yaşamaktadır. Diğer taraftan bölgeden sorumlu İngiliz General Outram şahın zayıflıklarından faydalanarak böl-

Filmin Künyesi

Türkçe adı	Satranç Oyuncuları
Uluslararası adı	The Chess Players
Orijinal adı	Shatranj Ke Khilari
Yönetmen	Satyajit Ray
Yapım yılı	1977
Yapımcı ülke	Hindistan
Orijinal dil	Urdu/Hindi ve İngilizce
Süresi	113 dakika
Oyuncular	Sanjeev Kumar, Saeed Jaffrey, Richard Attenborough
IMDB Puanı	7.4

geyi bütünüyle ele geçirme planları yapmaktadır. Aslında Mirza ve Mir gibi toprak sahipleri halktan vergi toplayarak çalışmadan rahat bir yaşam sürmekte, bu vergiler İngiltere'ye akmaktadır. Ancak İngiltere yönetimi bütünüyle ele geçirerek daha fazlasını istemektedir.

Filmin ilerleyen bölümlerinde Mirza ve Mir, Hindistan'da keşfedilen satrancın sonradan İngiltere'ye gittiğini ama burada daha farklı oynandığını öğrenirler: Her iki vezir karşılıklı durmakta, piyonlar başlangıçta iki hamle ilerleyebilmekte ve aldıkları bu ilk hızla son kareye ulaştıklarında vezire terfi edebilmektedir. Mirza ve Mir bu saçma İngiliz kurallarını duyunca gülmekten kırılırlar.

Mirza'nın karısının satranç nedeniyle ihmal edildiğini düşünmesi ve sürecin kadının satranç taşlarını saklamasına dek varmasıyla iki arkadaşın keyfi kaçır. Mir bundan sonra daha huzurlu bir yer olarak kendi evinde oynamayı önerir. İki arkadaş Mir'in evinde oyunlarına devam ederken Mir'in karısının da Mirza'nın karısından aşağı kalmadığı, hatta daha cüretkâr

Mir (solda) ve Mirza bir araya gelip satranç oynayan iki yakın arkadaş

Oynanmakta olan politik satrancın oyuncuları: İngiliz generali ve Hint şahı

olduğu anlaşılır. Burada da huzur bulamayan arkadaşlar sonunda kent dışında terk edilmiş bir köy bulurlar. Bu sırada İngiliz generali, Hint şahını tahtından indirmiş, Hint ordusu silah bırakmış, İngiliz ordusu atları, filleri ve piyadeleriyle işgale başlamıştır. Geçmişte atalarının kahramanlığı sayesinde toprak sahibi olan Mirza ve Mir bu haksız işgale karşı ne yapacaktır? Mir içinde oldukları acıklı durumu itiraf etme cesaretini bulur: "Karılarımızla bile baş edemedikten sonra İngiliz ordusuna nasıl karşı çıkabiliriz?" Durumlarını kabul etmekten başka seçenekleri kalmayan iki arkadaş yeni bir oyuna başlar; Mirza vezirin yerini değiştirir. Bundan sonra satranç yeni İngiliz kurallarına göre oynayacaklardır.

Mirza ve Mir satrancın İngilizler tarafından farklı kurallara göre oynandığını öğreniyorlar

Satranç Oyuncuları filmine bütünüyle satrançı yücelten bir eser olarak bakmak mümkün değildir. Raj, filminde satranç soylular tarafından oynanan bir seçkin oyunu olarak göstermektedir. Filmde bu oyunla ilgilenen karakterler dış dünyaya kapılarını adeta kapatmakta, o tahta üstünde istedikleri her şeyi bulduklarını düşünmekte, daha fazlasına gereksinim duymamaktadırlar. Mirza ve Mir kendilerini de ilgilendiren bazı olumsuzlukları, satranç oynamalarına engel olabilecek bir ortam oluşmasından çekindikleri için, görmezden gelmekte, kendi bireysel ve toplumsal yükümlülüklerini yerine getirmekten kaçınmaktadırlar. Ancak filmde yerilen bu tavırdan kastedilenin satranç oyunundan çok, bunun Hintliler tarafından oynanış tarzı olduğu kolaylıkla okunabilir. Hint şahı bu oyunu kendi sakin ve yumuşak kuralları ile oynarken aslında görmezden gel-

Satranç oynamak için huzurlu bir yer arayan Mirza ve Mir'in son durağı kent dışında terk edilmiş bir köy olur

diği rakibi İngiliz 'şahı', bu oyunu çok daha sert ve açgözlü oynamaktadır. Sonuçta İngiliz 'şahı' Hint şahını mat eder. Bu açıdan bakıldığında filmin Hint tarihinin bir dönemine sert bir eleştiri yaptığı görülür. Ancak olaylar böyle sürüp gitmeyecek ve bir yıl sonra, 1857'de, Hindistan'ın ilk bağımsızlık mücadelesi başlayacaktır.

Satyajit Ray anısına basılmış bir posta pulunda Oskar ödüllü yönetmen ve Pather Panchali (Yol Türküsü, 1955) filminden bir sahne görülmektedir

Filmin yönetmeni Satyajit Ray (1921-1992) dünya sinemasının en önemli yönetmenlerinden biridir. Yönetmen kullandığı şiirsel ve insancıl dille kendine özgü bir sinema oluşturmuştur. Filmlerinin senaryosunu kendisinin yazması, hatta müziklerini de yapması ile tanınan Ray, Satranç Oyuncuları filminin senaryosunu Munshi Premchand'ın aynı adlı eserine dayanarak yazmıştır. Orijinal eser yalnızca Mirza ve Mir adlı iki satranç oyuncusunun öyküsünü anlatırken Ray, Ali Şah ve İngiliz generalini senaryoya ekleyerek bir taraftan satranç oyunu sürerken diğer taraftan İngilizlerin Ali Şah'ı mat eden hamlelerini gözler önüne serer. Yönetmen böylece bir taraftan sömürgecilerin kural tanımaz açgözlülüğünü diğer taraftan da bu aşikâr saldırganlığı görmezden gelen Doğu toplumunu eleştirme olanağı bulmuştur. Sinema sanatına kazandırdığı önemli eserler nedeniyle kazandığı 37 ödülün arasında 1991 yılı yaşam boyu başarı Oskar'ı da bulunmaktadır.

Kaynaklar

1. <http://www.imdb.com/title/tt0076696/> (Ulaşım tarihi: 04.08.2009)
2. Dünya Sinema Tarihi, Rekin Teksoy, Oğlak Yayıncılık, İkinci Basım, 2005
3. <http://www.satyajitray.org> (Ulaşım tarihi: 04.08.2009)
4. 100 Yılın 100 Yönetmeni, Atilla Dorsay, Remzi Kitabevi, Dördüncü Basım, 2003.